

УДК 343.8

DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2021.3.40>

ВИЗНАЧЕННЯ СУБ'ЄКТІВ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Пилипенко Дмитро Олексійович,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри кримінально-правових дисциплін

Криворізького навчально-наукового інституту

Донецького державного університету внутрішніх справ

Статтю присвячено визначенню суб'єктів кримінально-виконавчої політики України. У статті наведено погляди та позиції провідних вітчизняних науковців щодо цього питання. Зосереджено увагу на важливості суб'єктної складової частини національної кримінально-виконавчої політики України. Проаналізовано теоретичні концепції щодо визначення суб'єктів вказаного різновиду внутрішньодержавної політики. Зокрема, визначено позиції вітчизняних науковців щодо окреслення суб'єктів кримінально-виконавчої політики, на яких покладено функцію формування вказаної політики. Розглянуто різнопланові наукові позиції щодо визначення якісного та кількісного переліку вказаних суб'єктів. Проаналізовано погляди вчених стосовно визначення переліку суб'єктів реалізації вітчизняної кримінально-виконавчої політики. Також досліджено наявні в теорії кримінально-виконавчого права погляди щодо суб'єктної складової групи суб'єктів реалізації кримінально-виконавчої політики України. У статті висловлено авторську позицію щодо змістовності та багатокomпонентності вітчизняної кримінально-виконавчої політики. Наголошено на важливості сприйняття вказаного різновиду внутрішньодержавної політики виключно в комплексі з урахуванням ключових та невід'ємних елементів. До вказаних елементів слід віднести як категорію «формування», так і «реалізацію» кримінально-виконавчої політики. З урахуванням цього висловлено авторську позицію щодо недоцільності відокремленого групування суб'єктів кримінально-виконавчої політики на суб'єктів формування і суб'єктів реалізації вказаної політики. Зазначені суб'єкти є єдиною групою, яка здійснює комплексну діяльність у межах вітчизняної кримінально-виконавчої політики, вказана діяльність враховує одночасно аспекти формування і реалізації цієї політики. У статті висловлено авторську позицію щодо визначення групи суб'єктів формування та реалізації кримінально-виконавчої політики України.

Ключові слова: кримінально-виконавча політика, суб'єкти кримінально-виконавчої політики, формування політики, реалізація політики, багатовекторність кримінально-виконавчої політики.

Pylypenko Dmytro. Definition of subjects of criminal-executive policy of Ukraine

The article is devoted to the definition of subjects of criminal executive policy of Ukraine. The article presents the views and positions of leading domestic scientists on this issue. The article focuses on the importance of the subjective component of the national penitentiary policy of Ukraine. Theoretical concepts for determining the subjects of this type of domestic policy are analyzed. In particular, the positions of domestic scholars on the delineation of the subjects of penitentiary policy, which are entrusted with the function of forming this policy. The various scientific positions concerning definition of the qualitative and quantitative list of the specified subjects are considered. The views of scientists on determining the list of actors in the implementation of domestic criminal enforcement policy are analyzed. Also, the views available in the theory of criminal executive law on the subject component of the group of subjects of criminal executive policy of Ukraine are studied. The author's position on the content and multicomponent nature of the domestic penitentiary policy is expressed in the article. The importance of the perception of this type of domestic policy is emphasized only in the complex, taking into account the key and integral elements. These elements include both the category of "formation" and "implementation" of penitentiary policy. With this in mind, the author's position on the inexpediency of a separate grouping of subjects of penitentiary policy on the subjects of formation and subjects of implementation of this policy is expressed. These entities are the only group that carries out comprehensive activities within the domestic penitentiary policy and these activities

take into account both aspects of the formation and implementation of this policy. The article expresses the author's position on the definition of a group of subjects of formation and implementation of criminal executive policy of Ukraine.

Key words: *criminal-executive policy, subjects of criminal-executive policy, policy formation, policy implementation, multi-vector criminal-executive policy.*

Постановка проблеми. Внутрішня політика держави зазнає суттєвого впливу та змін внаслідок загальнодержавного європейського вектору спрямування розвитку держави. Цей процес відіграє провідну роль в усіх сферах життєдіяльності суспільства, зокрема у сфері протидії й боротьби зі злочинністю. В таких умовах додаткової актуалізації набуває оптимізація кримінально-правової, кримінально-процесуальної та кримінально-виконавчої сфер. Ця процедура відображається в удосконаленні не лише чинних нормативно-правових актів, що регулюють правовідносини у згаданих галузях законодавства, а й теоретичних концептуальних положень у вказаних сферах, однією з яких, безумовно, є галузь кримінально-виконавчого права. Одним з актуальних та водночас дискусійних питань у контексті зазначеного є визначення суб'єктів формування й реалізації кримінально-виконавчої політики України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання, пов'язані з визначенням суб'єктів формування й реалізації кримінально-виконавчої політики, досліджувалися такими науковцями, як І.Г. Богатирьов, А.П. Гель, О.М. Джужа, Ю.В. Кернякевич-Танасійчук, О.Г. Колб, В.В. Кондратішина, О.М. Литвинов, В.І. Олефір, Г.С. Семаков, А.Х. Степанюк, В.М. Трубников, В.П. Філонов, П.Л. Фріс, А.І. Фролов, І.С. Яковець та інші.

Метою статті є визначення суб'єктів формування й реалізації кримінально-виконавчої політики України з урахуванням наявних теоретичних концепцій із цього питання. Вказане здійснюється з метою вироблення сталої теоретичної позиції щодо єдиного сприйняття суб'єктів формування й реалізації кримінально-виконавчої політики України.

Виклад основного матеріалу. Визначення поняття та окреслення сутності кримінально-виконавчої політики є питанням, яке досить часто не знаходить порозуміння щодо єдиного та однозначного його

сприйняття вітчизняними та іноземними науковцями. Причиною цього, по-перше, є сприйняття безпосередньо сутності терміна «політика» без екстраполяції на кримінально-виконавчу її складову частину; по-друге, багатокомпонентність такого явища, як політика, вже з урахуванням специфіки сфери її реалізації, а саме кримінально-виконавчої сфери держави. Визначення вказаної сентенції не може сприйматися як цілісне та комплексне без належного та коректного визначення суб'єктів, які саме формують і реалізують цей різновид внутрішньодержавної політики.

Отже, в політології суб'єкт політики визначається як дійова особа, соціальна група чи організація, які, маючи певні інтереси, використовуючи певні засоби, проявляють себе у сфері політики [1]. Суб'єкт політики також визначається як носій предметно-практичної діяльності, що спричинює певні зміни в політичних відносинах суспільства; особа, організація або соціальна група, які усвідомлюють цілі і завдання політичної діяльності, відносно самостійно беруть участь у політичному житті [2, с. 4]. Досліджуючи зазначене питання, Ю.В. Кернякевич-Танасійчук наголошує, що зважаючи на те, що кримінально-виконавча політика є елементом політики у сфері боротьби зі злочинністю, яка є частиною правової політики держави, суб'єктами кримінально-виконавчої політики виступають органи державної влади. Авторка зазначає, що залежно від ролі в механізмі розроблення та реалізації кримінально-виконавчої політики всіх її суб'єктів можна поділити на суб'єкти формування кримінально-виконавчої політики та суб'єкти її реалізації [3, с. 44].

Вважаємо, що запропонована авторкою система поділу суб'єктів кримінально-виконавчої політики на суб'єктів формування та суб'єктів її реалізації хоча й відповідає сутності цієї політики, але не є безспірною. Детальніше про це йтиметься нижче. При цьому до суб'єктів, які формують кримінально-виконавчу полі-

тику, науковець відносить: Верховну Раду України (далі – ВРУ), Президента України (далі – Президента), Кабінет Міністрів України (далі – КМУ), Міністерство юстиції України (далі – Мін'юст), Конституційний Суд України (далі – КСУ), Верховний Суд [3, с. 44]. До суб'єктів, що реалізують кримінально-виконавчу політику, науковець відносить Мін'юст, Державну виконавчу службу України, Міністерство оборони України [3, с. 47]. Окремо авторка виділяє суб'єктів, які «впливають» на формування кримінально-виконавчої політики. До таких суб'єктів науковець відносить представників науки кримінального, кримінально-виконавчого права, кримінології, завдання яких – побудова доктрини політики у сфері боротьби зі злочинністю загалом та кримінально-виконавчої політики зокрема. Ю.В. Кернякевич-Танасійчук також зазначає, що водночас учені-криміналісти, які працюють над дослідженням проблематики визначення політики у сфері боротьби зі злочинністю, кримінально-виконавчої політики, у своїх наукових працях, а також у результаті законопроектної діяльності розробляють шляхи реформування кримінально-виконавчої системи та вносять пропозиції щодо розвитку кримінально-виконавчої політики. Оскільки науковці не наділені владними повноваженнями, їхній вплив на політику не є настільки суттєвим, як би того хотілося. Тому, на жаль, доводиться констатувати, що доктрина мало впливає на кримінально-виконавчу політику, а це відповідно гальмує її розвиток [3, с. 46].

Загалом погоджуючись із авторкою щодо висловлення позиції стосовно відношення науковців до суб'єктів формування кримінально-виконавчої політики, ми хотіли б висловити особисту позицію стосовно деяких дискусійних моментів. Так, Ю.В. Кернякевич-Танасійчук, висловлюючи авторську позицію щодо суб'єктів формування кримінально-виконавчої політики, використовує критерій «впливають» для позначення сутнісної позиції участі науковців у формуванні означеного різновиду державної політики у сфері виконання кримінальних покарань. Вважаємо, що використання подібних оціночних критеріїв підштовхує до формування окремої групи суб'єктів кри-

мінально-виконавчої політики, які окремо від суб'єктів формування політики формуватимуть окремий «пул» суб'єктів, які «впливають на формування політики». Вважаємо такий підхід дещо необґрунтованим, адже за таких умов формуватимуться додаткові групи суб'єктів кримінально-виконавчої політики, що не кращим чином впливатиме на чітке сприйняття суб'єктного фактору сучасної кримінально-виконавчої політики. Наприклад, така логіка побудови системи суб'єктів політики окремо від суб'єктів формування кримінально-виконавчої політики також впливатиме на суб'єктів реалізації цієї політики, адже запропоноване авторкою може породжувати теоретичну концепцію утворення групи суб'єктів, які «впливають на реалізацію кримінально-виконавчої політики», цим фактично утворюючи додаткову групу суб'єктів.

Така розгалуженість системи суб'єктів кримінально-виконавчої політики, як уже зазначалось, матиме здебільшого негативний вплив на конкретизовану систематизацію цього різновиду суб'єктів. На наше переконання, науковців доцільно відносити до суб'єктів формування політики кримінально-виконавчого права без відокремлення додаткових умов позначень щодо їхнього статусу, будь то визначення «впливають» або будь-яке інше. При цьому є цілком слушним зосередження уваги авторки на тому, що науковці меншою мірою впливають на формування кримінально-виконавчої політики. Вважаємо, що цей вплив не є таким змістовним, як вплив державних органів, але все ж таки діяльність учених у вигляді вироблення відповідних наукових доктрин, концепцій, методик тощо є частиною діяльності з формування кримінально-виконавчої політики нашої держави, й вагомість цього напряму діяльності важко переоцінити.

Авторський колектив підручника «Кримінально-виконавче право України» за загальною редакцією О.М. Джужи визначає, що суб'єктами формування та розвитку кримінально-виконавчої політики є ВРУ (визначення засад внутрішньої політики, прийняття законів, у тому числі кримінальних і кримінально-виконавчих, актів амністії тощо), Президент (питання помилування засуджених тощо),

КМУ (прийняття постанов стосовно здійснення внутрішньої політики держави) [4, с. 15]. Кримінально-виконавча політика, на думку авторів, реалізується такими суб'єктами, як Державний департамент України з питань виконання покарань (далі – ДДУПВП) (результати цієї діяльності відображаються у рішеннях колегії, наказах, інструкціях тощо); Президент (визначення порядку здійснення помилування); КМУ (прийняття постанов щодо харчування засуджених, їх медичного і побутового забезпечення) [4, с. 16]. Аналогічної позиції щодо суб'єктів формування політики дотримуються А.П. Гель, Г.С. Семаков, І.С. Яковець [5, с. 21]. При цьому автори зазначають, що, на їхню думку, до суб'єктів реалізації кримінально-виконавчої політики належать: Мін'юст, ДДУПВП, громадські організації [5, с. 23].

А.Х. Степанюк суб'єктом формування кримінально-виконавчої політики вважає ВРУ, а до суб'єкта реалізації цієї політики відносить ДДУПВП [6, с. 5]. Аналогічної позиції дотримується О.Г. Кальман, який зазначає, що кримінально-виконавча політика України формується законодавчою гілкою влади, а реалізується у законодавстві, що регулює діяльність органів і установ виконання покарань, та в діяльності відповідних органів і установ [7, с. 8]. В.М. Трубніков, В.П. Філонов, А.І. Фролов відстоюють позицію, що суб'єктами формування та розвитку політики у сфері виконання покарань є ВРУ, Президент, громадські організації. На думку авторів, цей різновид внутрішньодержавної політики реалізується у різних формах, насамперед у нормах кримінально-виконавчого законодавства, а також у рішеннях Уряду України, пов'язаних із питанням відбування кримінальних покарань. Також цю політику реалізують силові структури держави (ЗСУ, МВС, спецпідрозділи та ін.), громадські організації [8, с. 20]. Автори підручника «Кримінально-виконавче право України» за загальною редакцією О.М. Литвинова та А.Х. Степанюка вказують, що суб'єктами формування та розвитку кримінально-виконавчої політики є Президент України, КМУ, та ВРУ [9, с. 26]. До суб'єктів реалізації цієї політики автори відносять Державну пенітенціарну службу України (далі –

ДПтСУ) (правонаступник ДДУПВП) та громадські організації [9, с. 28]. В.І. Олефір, О.Г. Колб, Н.З. Рогатинська, В.Є. Ткачук, С.В. Банах підкреслюють, що до суб'єктів формування та розвитку державної політики у сфері виконання та відбування кримінальних покарань належать: Президент, ВРУ, КМУ, Державна кримінально-виконавча служба України (далі – ДКВСУ), Державна пенітенціарна служба України (далі – ДПтСУ) [10, с. 76].

В.В. Кондратішина до суб'єктів формування кримінально-виконавчої відносить: народ (ст. 5 Конституції України); Президента та інші органи державної влади (ст. 6 Конституції України); органи місцевого самоврядування; партії та інші об'єднання громадян, що зареєстровані в установленому законом порядку; міжнародні організації, учасником яких є Україна; науковців. До суб'єктів реалізації цієї політики авторка відносить органи та установи виконання покарань, а також громадськість [11, с. 53]. На запропонованій позиції слід зупинитися окремо. Так, у визначеній системі суб'єктів формування кримінально-виконавчої політики авторкою згадується народ як суб'єкт формування кримінально-виконавчої політики. Науковець наводить положення ст. 5 Конституції України, де народ визначається єдиним джерелом влади та реалізує цю владу безпосередньо або через органи влади. Такий «реверанс» В.В. Кондратішиної в бік ключової демократичної засади нашої держави у вигляді народо-владдя заслуговує на увагу, проте вплив народу на формування кримінально-виконавчої політики позбавлений будь-якої безпосередності. Вплив народу на формування кримінально-виконавчої політики є опосередкованим, причому такий критерій впливу відбувається за загальним правилом доступу народу до влади шляхом реалізації виборчого процесу. Загальний інститут виборчого права торкається відповідного конституційного права громадян, внаслідок реалізації якого формуються органи державної та місцевої влади. Вважати, що подібний правовий механізм доступу народу до влади та відповідного її формування є критерієм реалізації кримінально-виконавчої політики, є досить сумнівним фактором.

Вищенаведені погляди вітчизняних вчених, які займаються дослідженням питання щодо визначення суб'єктів кримінально-виконавчої політики, свідчать про наявність достатньо різних позицій стосовно окреслення кола суб'єктів, які формують цей різновид внутрішньодержавної політики нашої держави. Різноманітність вищевказаних позицій зумовлена сутнісною характеристикою кримінально-виконавчої політики нашої держави, а також специфікою діяльності певного державного органу. При цьому додатковий розподіл суб'єктів кримінально-виконавчої політики на тих, хто формує, та тих, хто реалізує цей різновид внутрішньодержавної політики, не є безспірним. На наше переконання, формування та реалізація як ключові напрями в здійсненні кримінально-виконавчої політики є складовими елементами фактично одного змістовного та багатоаспектного процесу, який здійснюється у внутрішньодержавній сфері нашої держави. Зазначені елементи невід'ємно пов'язані між собою, враховуючи суб'єктів кримінально-виконавчої політики та особливості діяльності, що провадиться ними, тому проведення межі розподілу між формуванням кримінально-виконавчої політики та її реалізацією є штучною спробою розділити єдиний

механізм внутрішньодержавної політики, що реалізується у сфері виконання кримінальних покарань. Обґрунтування цієї позиції наводитиметься далі під час визначення суб'єктів кримінально-виконавчої політики. Враховуючи вказані складники, які, на наш погляд, слід враховувати під час визначення переліку суб'єктів формування й реалізації (здійснення) кримінально-виконавчої політики, вважаємо за доцільне навести особистий погляд щодо складу групи суб'єктів, які здійснюють цей різновид внутрішньодержавної політики нашої держави.

Висновки. Питання визначення суб'єктів кримінально-виконавчої політики України є вельми дискусійним у вітчизняному науковому середовищі. Складність однозначного вирішення вказаного питання полягає у векторності здійснення кримінально-виконавчої політики. Враховуючи цю специфіку кримінально-виконавчої політики, суб'єкти, що її здійснюють, фактично виконують комплекс дій з її формування та реалізації. Ця специфіка впливає на визначення переліку суб'єктів формування і реалізації кримінально-виконавчої політики, до якого фактично належать: ВРУ, Президент України, КСУ, КМУ, Мін'юст, ДКВСУ, громадські організації, релігійні організації, науковці.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Політологія : курс лекцій. URL : <http://www.info-library.com.ua/books-text-6663.html>
2. Краснякова А.О. Політична суб'єктність : умови становлення та ознаки розвитку. URL : https://lib.iitta.gov.ua/9168/1/%D0%9A%D1%80%D0%B0%D1%81%D0%BD%D1%8F%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D0%90%D0%BD%D0%B3%D0%A3%D0%BA%D1%80_2.pdf
3. Кернякевич-Танасійчук Ю.В. Кримінально-виконавча політика України : дис. ... д-ра юрид. наук. Івано-Франківськ, 2019. 535 с.
4. Джужа О.М. Кримінально-виконавче право України. Київ : Юрінком Інтер, 2002. 448 с.
5. Гель А.П. Кримінально-виконавче право України. Навчальний посібник. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 623 с.
6. Голіна В.В. Кримінально-виконавче право України. Підручник. Харків : Право, 2011. 328 с.
7. Кальман О.Г. Проблеми кримінально-виконавчого права. Навчальний посібник. Чернігів : ПАТ «ПВК «Десна», 2012. 336 с.
8. Трубников В.М. Уголовно-исполнительное право Украины. Учебник. Донецк, 1999. 639 с.
9. Литвинов О.М. Кримінально-виконавче право України. Київ : Дакор, 2015. 632 с.
10. Олефір В.І. Кримінально-виконавче право України. Навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2016. 260 с.
11. Кондратішина В.В. Кримінально-виконавча політика України : формування та реалізація : дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2009. 275 с.